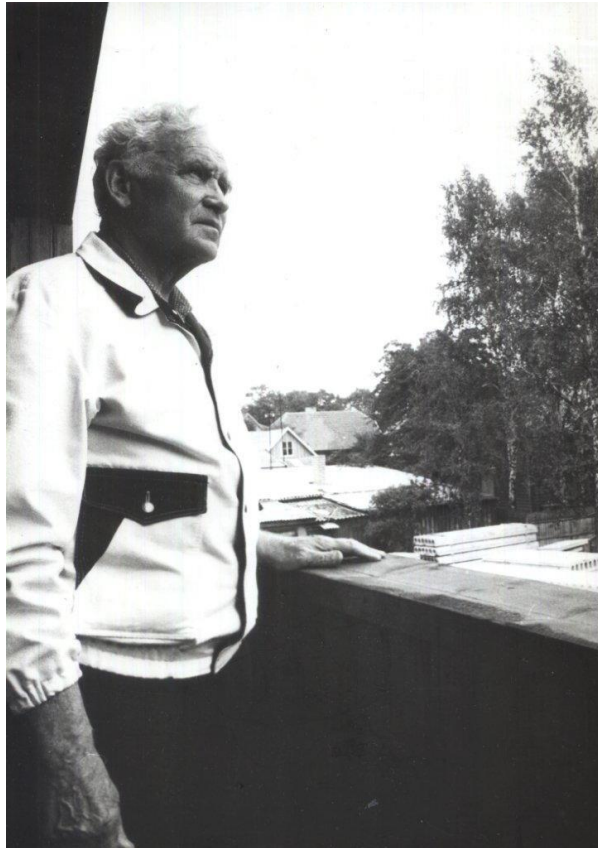

Palikęs ryškų pėdsaką lietuvių kalbotyroje ir kultūroje

2020 m. rugpjūčio 27 d. (ankstesniuose šaltiniuose nurodoma rugpjūčio 15 d.) sukanka 110 metų, kai gimė LMA narys korespondentas (išrinktas 1972 m.) Kazys Ulvydas.

Iš Lietuvių kalbos instituto archyvo. Onos Pajėdaitės nuotr.

Žymusis XX a. antrosios pusės lietuvių kalbos tyrėjas, fundamentinių leidinių rengėjas ir autorius, lituanistinės veiklos organizatorius ir autoritetas kalbos norminimo klausimais gimė 1910 m. Kėdainių apskrityje, prie Kruosto ir Nevėžio santakos, buvusiam Bagotėlės palivarke. Pasimokęs Kėdainių ir Kauno gimnazijose, Vytauto Didžiojo universitete 1933–1937 m. studijavo lietuvių ir klasikinę filologijas bei drauge mokytojavo, o 1940 m. baigė Vilniaus universitetą. 1942–1949 m. dėstė Kauno universitete, keletą metų buvo Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanu ir dekanu, po to iki 1956 m. dirbo Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje, o nuo 1951 m. – ir Lietuvių kalbos (vėliau Lietuvių kalbos ir literatūros) institute. Šioje lituanistikos įstaigoje, kur jam skirtingu metu teko vadovauti trimis skyriams – Kalbos istorijos ir dialektologijos, Žodynų bei Dabartinės literatūrinės (dabar sakytume – bendrinės) lietuvių kalbos – ir dar porą metų eiti direktoriaus pavaduotojo pareigas, baigė savo akademinę karjerą. Mirė Kazys Ulvydas 1996 m. kovo 16 d., eidamas aštuoniasdešimt šeštuosius metus.

Kaip mokslininkas, organizatorius ir kalbos praktikas Ulvydas yra palikęs ryškų pėdsaką lietuvių kalbotyros ir humanitarinės kultūros istorijoje. Jis yra vienas žymiausių prieveiksmių tyrėjų: vadovaujant žymiam Maskvos universiteto profesoriui Michailui Petersonui, nusipelnusiam ir lituanistikai, parašyta ir 1955 m. apginta kandidatinė (dabartinė daktaro) disertacija „Dabartinės lietuvių kalbos prieveiksmis“, apie šią kalbos dalį paskelbta reikšmingų straipsnių, skyrius svarbiausiose pokario akademinėse lietuvių kalbos gramatikose. Mokslinės vertės nepraradusius Ulvydo tyrimus, pasižyminčius gausia ir patikima faktine medžiaga, po mirties kolegos išleido atskira knyga (Kazys Ulvydas. „Lietuvių kalbos prieveiksmiai“, Vilnius, 2000). Čia skaitytojas ras ir mokslininko bibliografiją (sudarė Irena Andriukaitienė) bei išsamų straipsnį apie jo gyvenimą, pedagoginę ir mokslinę veiklą. Pastarąjį su meile parašė Ulvydo mokiniai ir darbų tęsėjai habil. dr. Vytautas Ambrazas ir dr. Elena Valiulytė. Knygoje Ulvydas apibūdinamas kaip „paskutinis klasikinės lingvistikos mokyklos atstovas, nuoseklus Jablonskio, Salio, Skardžiaus tradicijų tęsėjas“. Jo „mokslinė veikla buvo pagrįsta tvirtu įsitikinimu, kad gimtoji kalba yra tautos bei jos kultūros pamatas, būtiniausia jos gyvavimo sąlyga. Tam pamatui stiprinti jis paskyrė visą savo gyvenimą, nesiekdamas materialinių gėrybių ar mokslinių vardų bei laipsnių, visada imdamasis tų darbų, kuriuos jautė esant aktualiausius ir reikalingiausius“ (p. XI, XXIV).

Lietuvių kalbos ir literatūros institute.
Iš Lietuvių kalbos instituto archyvo. Algimanto Žižiūno nuotr.

Vadovaudamas Lietuvių kalbos ir literatūros instituto skyriams, Ulvydas kaip organizatorius, redaktorius ir autorius drauge su bendradarbiais praturtino lietuvių kalbotyrą dviem kapitaliniais lituanistikos veikalais. Pirmiausia tai „Lietuvių kalbos žodynas“. Tęsdamas Kazimiero Būgos, Juozo Balčikonio ir Jono Kruopo tradiciją, jis kruopščiausiai tikrino žodžių ir

formų autentiškumą ir suredagavo devynis šio didžiausio lituanistinio veikalo, kurį vadino lietuvių tautos gyvenimo enciklopedija, tomus (iš viso išleista dvidešimt). Antrajam fundamentiniam akademiniam veikalui – tritomei „Lietuvių kalbos gramatikai“ (LKG) – mokslininkas parengė koncepciją (įvadinis skyrius LKG pirmajame tome, Vilnius, 1965), subūrė autorių kolektyvą iš instituto mokslo darbuotojų ir aukštųjų mokyklų – Vilniaus universiteto ir Vilniaus pedagoginio instituto – dėstytojų, suredagavo skirtingų autorių tekstą ir parašė skyrių „Prieveiksmis“. Už šiuos epochinius ne tik kalbos, bet ir kultūros darbus Ulvydas drauge su bendradarbiais buvo apdovanotas trimis valstybinėmis mokslo premijomis. Prie Ulvydo nuopelnų mūsų leksikografijai reikėtų pridurti ir aktyvų darbą „Lietuvių kalbos rašybos žodyno“ (1948) bei „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (pirmasis leidimas išėjo 1954 m.) redaktorių kolegijoje.

Rengiant Kristijono Donelaičio raštų akademinį leidimą (1977 m.) Ulvydas buvo pakviestas suredaguoti „Metų“ ir „Pasakėčių“ tekstus. Darbą atliko labai kruopščiai, apie redagavimo principus parašė specialų straipsnį.

Kazys Ulvydas priskirtinas prie tų lituanistų, kuriam rūpėjo ne tik mokslo, bet ir kalbos norminimo bei plačiaja prasme kultūros ar ekologijos reikalai. Jis trisdešimt metų redagavo 1961 m. įsteigtą žurnalą „Kalbos kultūra“, kuris ir dabar leidžiamas, tik skaitmenine forma ir neseniai pakeistu pavadinimu „Bendrinė kalba“. Šiame ir kituose leidiniuose jis paskelbė daugybę straipsnių kalbos norminimo ir vartojimo, terminologijos klausimais, iškėlė žymiausių tyrėjų ir normintojų, pvz., Jono Jablonskio, Kazimiero Būgos, Antano Salio, Jono Kruopo, nuopelnus mūsų kalbai ir kultūrai. Ir ne tik rašė, bet ir beveik trisdešimt metų (1957–1984) vedė savaitinę radijo laidą „Taisyklingai kalbėkime ir rašykime“. Ši populiarai laida Ulvydą padarė žinomiausiu Lietuvos lituanistu (dabar sakytume žiniasklaidos žvaigžde), okupacijos metais kėlusiu gimtosios kalbos vertę, įtaigiu žodžiu klausytojus skatinusiu rūpintis kalbos kokybe ir raštingumu. Laidos vedėjas gaudavo klausimų, į juos aiškiai, argumentuotai ir neretai šmaikščiai atsakydavo.

Ulvydo nuopelnai lietuvių kalbotyrai, kalbai ir kultūrai buvo įvertinti ne tik premijomis. Jis buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu, išrinktas Kėdainių krašto Garbės piliečiu. Net ir praėjus beveik ketvirčiui amžiaus nuo mirties, Kazys Ulvydas nėra pamirštas lituanistų ir apskritai Lietuvos žmonių. Apie jį kaip lietuvių kalbos autoritetą ir nestandartinę asmenybę iki šiol visuomenėje sklando įvairių, net ir anekdotinių pasakojimų. Ir tai rodo Ulvydą buvus mėgstamą žmonių, su kuriais ji neretai susitikdavo ir gyvai bendraudavo ne tik Vilniuje, bet ir kituose miestuose, gimtinėje.

Akad. Bonifacas Stundžia